

بسمه تعالی

سن ازدواج

صدرالدین بلادی موسوی

مشاور ریاست مرکز آمار ایران

اگر زایش را مرحله ی اول و مرگ را مرحله ی آخر زندگی دنیوی هر فرد بدانیم، ازدواج مرحله ی میانی و خوب آن خواهد بود. ازدواج به عنوان یک واقعه اجتماعی، زیستی و فرهنگی به دلیل نقش بنیادین در تشکیل خانواده و مقدمه باروری از اهمیت بسزایی برخوردار است. اما همین ازدواج به دلیل رابطه عرضه و تقاضا و تعادل یا عدم تعادل در یکی از زوجین همواره به عنوان یکی از عوامل موثر در تغییرات اجتماعی و جمعیتی و تاخیر در ازدواج بوده است.

تنگنای ازدواج یا عدم توازن نسبت جنسی در هنگام ازدواج یکی از پیامدهای جمعیتی می باشد که ممکن است باعث تاخیر، یا افزایش سن ازدواج شود. این پیامد در جوامعی که رشد سریع جمعیت را تجربه می کنند بوجود می آید. در این جوامع بدلیل کاهش مرگ و میر و عدم کاهش موالید به موازات آن، فاصله بین موالید و مرگ و میر زیاد می شود و باعث افزایش رشد جمعیت می گردد. تداوم رشد سریع جمعیت باعث می شود هرم سنی جمعیت حالت پلکانی داشته باشد (مانند سالهای ۱۳۶۵ و قبل از آن در ایران) و تعداد مردان نسبت به تعداد زنان در یک گروه سنی پایین تر کمتر باشد. در این حالت برخی از زنان برای ازدواج با مردان در یک گروه سنی بالاتر دچار تنگنا در ازدواج می شوند. در صورتی که رشد جمعیت بعد از مدتی کاهش پیدا کند پدیده مضيقه ازدواج از جنسی (زنان) به جنس دیگر (مردان) منتقل می شود. پدیده ای که در ایران به وقوع پیوست. اگر تاخیر در ازدواج ناشی از تنگنا باشد جامعه یا باید همسران همسن باشند یا اینکه چاره ای جز واکنش از طریق چند همسری مردان را ندارد.

اما به غیر از عوامل جمعیتی، شرایط اجتماعی و اقتصادی مانند تغییر در نگرشها متاثر از گذار از نظام سنتی به صنعتی و شهرنشینی، مشکل اشتغال و مسکن نیز در تاخیر ازدواج موثر است که علاوه بر مردم می بایست دولت هم در برابر آن واکنش بایسته انجام دهد

با این حال بررسی کوتاه و نگاهی اجمالی به کیفیت و کمیت تأخیر در ازدواج زوایای مهمی از مسأله را روشن کند. که در اینجا در ادامه مطلب قبل که در خصوص پیش‌رسی ازدواج بحث شد به مسئله سن ازدواج پرداخته می‌شود

متوسط سن ازدواج بر اساس تعداد افراد هرگز ازدواج نکرده بر حسب گروه سنی با استفاده از روش هاینل محاسبه شده است. مقدار برآورد شده با روش هاینل برای میانگین سن ازدواج به نوعی اثر تأخیر در ازدواج را در متوسط سن حاصل از مجرد بین دو سن نشان می‌دهد. میرزایی و همکاران (۱۳۷۵).

جدول ذیل متوسط سن در اولین ازدواج را به تفکیک مرد و زن و بر حسب مناطق شهری و روستایی نشان می‌دهد. سن ازدواج شاخصی است که متأثر از شرایط فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و جمعیتی کشور است.

در قبل از انقلاب اسلامی متوسط سن ازدواج مردان در سال ۱۳۴۵ با حدود ۲۵ سال نسبتاً بالا بوده در سال ۱۳۵۵ با رونق نسبی در اقتصاد کشور سن ازدواج به ۲۴٫۱ سال کاهش پیدا کرده است. بعد از انقلاب اسلامی و همزمان با جنگ تحمیلی با توجه به توسعه فرهنگ اسلامی در جامعه و کاهش توقعات زوجین و همچنین پایین بودن نسبی هزینه های ازدواج، کاهش سن ازدواج مردان تا ۲۳٫۸ سال در سال ۱۳۶۵ ادامه پیدا کرده است.

افزایش تدریجی سن ازدواج بعد از این سال با بالا رفتن سطح تحصیلات و تورم مخصوصاً در بخش مسکن و بیکاری، با یک شیب نسبتاً تند آغاز شده و هنوز ادامه دارد به طوری که در سال ۱۳۷۵ متوسط سن ازدواج پسران با حدود ۲ سال افزایش به ۲۵٫۶ سال رسیده و در سالهای ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ با شتاب کمتر افزایش داشته و به ترتیب به ۲۶٫۱، ۲۶٫۷ و ۲۷٫۴ سال رسیده است.

در زنان طی ۴ دهه گذشته تا سال ۱۳۹۰ سن ازدواج در حال افزایش بوده و از ۱۸٫۴ سال در سال ۱۳۴۵ به ۲۳٫۴ سال در سال ۱۳۹۰ رسیده است. در سال ۱۳۹۵ متوسط سن در اولین ازدواج با ۲۳ سال کمی کاهش پیدا کرده. این کاهش در مناطق روستایی با حدود یک سال بیشتر از مناطق شهری با حدود ۰٫۲ سال بوده است. در زنان هم همانند مردان بیشترین افزایش سن ازدواج در دهه ۷۵-۱۳۶۵ صورت گرفته است به طوری که در این دهه سن ازدواج زنان ۲٫۵ سال افزایش یافته است. در این دهه و بعد از آن گرایش به تحصیلات مخصوصاً

تحصیلات تا سطوح عالی برای زنان چشمگیر بوده و باعث شده تعداد دانشجویان دختر از دانشجویان پسر پیشی بگیرد. شاید یکی از علل افزایش سن ازدواج را بتوان در ادامه تحصیلات دید که در ادامه بررسی می شود همانطور که در مقاله قبلی با عنوان پیشرسی ازدواج ذکر شد نشانه هایی از تغییر الگوی ازدواج دیده شده است. در سال ۱۳۹۵ کاهش متوسط سن ازدواج برای زنان مشاهده شده اما برای مردان هنوز افزایش سن ازدواج ادامه داشته است. با توجه به اینکه پتانسیل افزایش سن ازدواج حد و حدودی دارد، انتظار می رود در سالهای آینده همانند زنان برای مردان هم روند افزایشی سن ازدواج دستخوش تغییر شود.

جدول ۱- متوسط سن در اولین ازدواج به تفکیک جنس و مناطق طی سالهای ۹۵-۱۳۴۵

روستایی		شهری		کل		سال
زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد	
۱۷,۹	۲۴,۴	۱۹	۲۵,۶	۱۸,۴	۲۵,۰	۱۳۴۵
۱۹,۱	۲۲,۷	۲۰,۲	۲۵,۱	۱۹,۷	۲۴,۱	۱۳۵۵
۱۹,۶	۲۲,۸	۲۰,۲	۲۴,۴	۱۹,۹	۲۳,۸	۱۳۶۵
۲۲,۳	۲۴,۶	۲۲,۵	۲۶,۲	۲۲,۴	۲۵,۶	۱۳۷۵
۲۳,۴	۲۵,۵	۲۳,۱	۲۶,۴	۲۳,۲	۲۶,۱	۱۳۸۵
۲۳,۰	۲۵,۸	۲۳,۶	۲۷,۱	۲۳,۴	۲۶,۷	۱۳۹۰
۲۲,۰	۲۶,۵	۲۳,۴	۲۷,۸	۲۳,۰	۲۷,۴	۱۳۹۵

چنانکه در جدول ملاحظه می شود میانگین سن ازدواج برای دو جنس میل به همگرایی دارد و در سالهای گذشته فاصله این میانگین برای دو جنس از ۶,۶ سال در سال ۱۳۴۵ به حدود ۳ سال در دو دهه گذشته رسیده است.

در مردان شهری همواره متوسط سن ازدواج بیشتر از مردان روستایی بوده است و در اینجا هم تا حدودی میل به همگرایی وجود دارد به طوری که در سال ۱۳۵۵ متوسط سن ازدواج مردان شهری ۲,۴ سال از مردان روستایی بیشتر بوده در حالی که در سال ۱۳۹۵ این عدد به حدود یک سال رسیده است.

متوسط سن ازدواج در زنان شهری در مقایسه با زنان روستایی ، ضمن همگرایی بیشتر در مقایسه با مردان وضعیت متفاوت مشاهده شده به طوری که در همه سالها به غیر از سال ۱۳۸۵ متوسط سن ازدواج زنان شهری از زنان روستایی بیشتر بوده است در سالهای ۱۳۴۵ و ۱۳۵۵ سن ازدواج زنان شهری حدود یک سال از زنان روستایی بیشتر بوده در سال ۱۳۶۵ این عدد به ۰,۶ سال و در سالهای ۱۳۷۵ و ۱۳۹۵ به ترتیب ۰,۲ و ۰,۴ سال رسیده است . در سال ۱۳۸۵ سن ازدواج زنان روستایی ۲۳,۴ سال به دست آمده که حدود ۰,۳ سال از زنان شهری بیشتر بوده است .

علیرغم این افزایشها متوسط سن ازدواج در مقایسه با سایر کشورهای مسلمان آسیای میانه و غرب آسیا تفاوت چندانی ندارد اما در مقایسه با اکثر کشورهای شرق آسیا پایین تر است متوسط سن ازدواج مردان و زنان در سال ۲۰۱۰ در ژاپن بترتیب ۳۱ و ۲۹ سال بوده است که به طور قابل توجه از سن ازدواج مردان و زنان ایران بیشتر بوده است .

همانطور که ذکر شد یکی از متغیرهایی که می تواند در سن ازدواج موثر باشد عامل سواد است که در جدول شماره ۲ مشاهده می شود . متوسط سن ازدواج باسوادان بیشتر از افراد بی سواد است . در سال ۱۳۹۵ که متوسط سن ازدواج برای مردان ۲۷,۴ سال بوده این نسبت برای مردان باسواد ۲۷,۶ سال و برای مردان بی سواد ۲۶,۵ سال بوده است که بیش از یک سال مردان باسواد از مردان بی سواد دیرتر ازدواج می کردند . همچنین متوسط سن ازدواج برای زنان ۲۳ سال بوده که این نسبت برای زنان باسواد ۲۳,۲ سال و برای زنان بی سواد ۲۲ سال به دست آمده که باز بیش از یک سال زنان باسواد از زنان بی سواد دیرتر ازدواج می کردند . نکته ای که قابل ذکر است همگرایی در سن ازدواج برای افراد باسواد و افراد بی سواد در سالهای اخیر است به طوری که در سال ۱۳۷۵ فاصله ازدواج مردان و زنان با سواد با مردان و زنان بی سواد حدود ۲ تا ۳ سال بوده در حالی که در سال ۱۳۹۰ به حدود یک سال رسیده است

متوسط سن ازدواج مردان و زنان بی سواد در مقایسه با مردان و زنان با سواد، بیشتر افزایش پیدا کرده است . همانطور که در جدول ۲ ملاحظه می شود، در طی دو دهه گذشته متوسط سن ازدواج در مردان باسواد ۳,۵ سال افزایش یافته ولی در مردان بی سواد این افزایش ۵ سال بوده است . همچنین سن ازدواج طی سالهای ۱۳۷۵

لغایت ۱۳۹۵ در زنان باسواد ۲,۶ سال و زنان بی سواد ۴ سال افزایش پیدا کرده است. الگوی سن ازدواج برای افراد با سواد و بی سواد در مناطق شهری و روستایی همانند کل است .
 سطح تحصیلات افراد باسواد از عوامل موثر در افزایش سن ازدواج می باشد . رابطه مثبتی بین تحصیلات و سن ازدواج به ویژه در زنان مشاهده می شود .

جدول ۲- متوسط سن در اولین ازدواج به تفکیک جنس و سواد در سالهای ۹۵-۱۳۷۵

بی سواد		باسواد		شرح	
زن	مرد	زن	مرد		
۱۸,۳	۲۱,۵	۲۰,۶	۲۴,۲	کل	۱۳۷۵
۱۷,۳	۲۱,۳	۲۰,۷	۲۴,۷	شهری	
۱۸,۶	۲۱,۴	۱۹,۳	۲۳,۱	روستایی	
۲۱,۵	۲۴,۸	۲۳,۱	۲۶,۲	کل	۱۳۸۵
۲۰,۶	۲۵,۲	۲۳,۰	۲۶,۶	شهری	
۲۲,۰	۲۴,۵	۲۳,۵	۲۵,۶	روستایی	
۲۲,۴	۲۵,۹	۲۳,۵	۲۶,۸	کل	۱۳۹۰
۲۲,۲	۲۷,۲	۲۳,۷	۲۶,۵	شهری	
۲۲,۶	۲۵,۳	۲۳,۱	۲۵,۹	روستایی	
۲۲,۰۵	۲۶,۴۶	۲۳,۱۸	۲۷,۵۵	کل	۱۳۹۵
۲۲,۰۵	۲۷,۱۶	۲۳,۵۹	۲۷,۸۹	شهری	
۲۲,۰۲	۲۵,۷۹	۲۲,۰۲	۲۶,۶۰	روستایی	

در جدول ۳ متوسط سن ازدواج برحسب سطح تحصیلات نشان داده شده است. این جدول نشان می دهد هر قدر سطح تحصیلات بیشتر می شود سن ازدواج هم افزایش پیدا می کند . در سالهای ۱۳۸۵ و ۱۳۹۰ متوسط سن ازدواج برای مردان دارای تحصیلات عالی حدود ۲۸ تا ۲۹ سال بوده در حالی که این نسبت برای مردان تا سطح ابتدایی ۲۴ سال بدست آمده است. این فاصله در بین زنان هم دیده شده است. به طوری که اگر بین مردان، فاصله میانگین سنی ازدواج از مقطع ابتدایی تا عالی حدود ۳/۷ سال بوده این فاصله در بین زنان ۶ تا ۷ سال محاسبه

شده است. متوسط سن ازدواج برای زنان دارای تحصیلات عالی حدود ۲۷ سال بوده در حالی که این نسبت برای زنان در سطح ابتدایی ۲۱,۲ سال بدست آمده است .

جدول ۳- متوسط سن در اولین ازدواج جمعیت ۱۰ ساله و بیشتر باسواد به تفکیک سطح تحصیلات×

در سالهای ۹۰-۱۳۷۵

علوم دینی و تحصیلات غیررسمی	سوادآموزی	عالی	متوسطه	راهنمایی	ابتدایی	شرح	
						مرد	زن
۱Iē	11ēI	1 ēō	1 ē	1ōēō	1ōēō	مرد	۱۳۷۵
I ē	1Iē	1 ēī	11ē	I ē	1īē	زن	
1 ē1	1ōē1	1 ē	1 ē1	1 ēō	1ōē1	مرد	۱۳۸۵
11ē	1ōēI	1ōē	1Iē	1īē	11ē1	زن	
۲۶,۳	۲۵,۳	۲۸,۷	۲۶,۸	۲۵,۶	۲۴,۴	مرد	۱۳۹۰
۲۴,۲	۲۴,۰	۲۷,۰	۲۲,۵	۲۰,۲	۲۱,۲	زن	

• در سال ۱۳۹۵ سطح تحصیلات در سرشماری سوال نشده است .

در ابتدای مقاله عنوان شد تنگنای ازدواج می تواند از عوامل موثر در افزایش سن ازدواج باشد . هرچند هدف این مقاله بحث توصیفی بود اما نمی توان این موضوع را نادیده گرفت . البته تنگنای ازدواج پدیده اجتماعی پرچالشی است که نیازمند دقت بیشتر و نگاهی عمیق تر به مسائل اجتماعی مرتبط با این موضوع است. اما تنگنای ازدواج ابتدا در بین زنان و سپس در بین مردان مشاهده شود که اتفاقاً در بین زنان سرعت افزایش سن ازدواج بیشتر از مردان بوده است و می تواند هر چند کم تاثیر داشته باشد . البته جامعه در برابر چنین پدیده مهمی واکنش خود را نشان داده و می دهد . کم شدن فاصله سنی ازدواج بین پسران و دختران از حدود ۷ سال در سال ۱۳۴۵ به ۳ سال در سالهای اخیر می تواند به عنوان واکنش نظام اجتماعی به تنگنای ازدواج فرض نمود. عدم افزایش چند همسری و مطالعات و بررسی های محققان در مورد وضعیت ازدواج نشان می دهد که تنگنای ازدواج در مقایسه با عوامل دیگر، احتمالاً اثر ناچیزی بر مجرد ماندن دختران تا سنین بالاتر یا به تأخیر افتادن ازدواج آنان دارد . اگر مسائل جمعیتی و تنگنای ازدواج تاثیر زیادی در افزایش سن ازدواج نداشته باشد قاعدتاً سهم بیشتر به مسائل اجتماعی و تغییر نگرشها ، بیکاری ، عدم امنیت شغلی ، گرانی تهیه مسکن برای جوانان و مسائل دیگر می رسد .

منابع.

- امیر خسروی (ارژنگ) و یدالله فرهادی. عدم تعادل در عرضه و تقاضای ازدواج، مجله جمعیت، شماره ۵ و ۶. ۱۳۷۲ صص ۹۳-۱۲۷.
- بلادی موسوی، صدرالدین (۱۳۸۳). "تحصیلات عالی، موازنه جنسی و ازدواج"، مطالعات راهبردی زنان، شماره ۲۶، صص: ۲۸۵-۲۳۰.
- کمالی افسانه و مجید کوششی. تحلیل وضعیت ازدواج زنان در ایران، شورای عالی انقلاب فرهنگی ۱۳۸۳.
- مرکز آمار ایران. سرشماریهای عمومی نفوس و مسکن. ۹۵-۱۳۴۵.